

Lapsiasiavaltuutetun lausunto valtioneuvoston koulutuspoliittisesta selonteosta

**Viite: Sivistysvaliokunta tiistai 11.05.2021 klo 12.00 / VNS 1/2021 vp /
Asiantuntijapyyntö**

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi koulutuspoliittista selontekoa yleissopimuksen näkökulmasta.

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- Koulutuspoliittisen selonteossa asetetut tavoitteet ovat kannatettavia ja on tärkeää, että selonteossa tunnistetaan koulutuksen merkitys laajasti lasten kehitykselle ja hyvinvoinnille. Lapsiasiavaltuutettu pitää kuitenkin huolestuttava, että koulutukseen on viime vuosina kohdistettu ja kohdistuu jatkuvasti säästötoimia, jotka eivät millään tavoin tue asetettujen tavoitteiden saavuttamista.
- Lapsiasiavaltuutettu pitää välttämättömänä selonteossa kuvattujen uudistusten nopeaa käynnistämistä ja koulutukseen kohdistettavan rahoituksen pitkäjänteistä turvaamista.
- Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa lapsivaikutusten arvioinnista ja lasten ja nuorten osallistamisesta koulutuspoliittiseen päätöksentekoon sekä konkreettisten toimenpidesuunnitelmien laadintaan ja niiden seurantaan.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu keskittyy seuraavassa arvioimaan selontekoa erityisesti varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen sekä toisen asteen koulutuksen näkökulmasta. Koulutuspoliittisen selonteossa asetetut tavoitteet ovat kannatettavia. Selonteossa todetaan, että tavoitellussa pyritään siihen, että kaikilla on oikeus oppia ja kasvaa sekä saada tarvitsemansa tuki ja

ohjaus. Lisäksi siinä todetaan, että tavoitetilassa kasvatuksen ja koulutuksen lainsäädäntöön kirjattu arvopohja toteutuu yhdenvertaisesti koko Suomessa.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että selonteossa tunnistetaan koulutuksen merkitys laajasti lasten kehitykselle ja hyvinvoinnille. Varhaiskasvatus, perusopetus ja toisen asteen koulutus ovat keskeinen osa lapsen arkea. Oppimisen lisäksi ne toimivat lapsen sosiaalisena kasvuympäristönä, jolla on kiinteä yhteys niin lapsen perheeseen kuin vapaa-aikaan ja harrastuksiinkin. Kyse on siten lapsen kokonaisvaltaista kasvusta ja kehityksestä, jota on tuettava mahdollisimman täysimääräisesti. Suomi on sitoutunut tähän ratifioidessaan YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen. Sen 6 artiklan mukaan lapsella on oikeus kehittymisen edellytyksiin mahdollisimman täysimääräisesti. Lapsen koulutuksen, varhaiskasvatuksesta alkaen, tulee pyrkiä lapsen persoonallisuuden, lahjojen sekä henkisten ja ruumiillisten valmiuksien mahdollisimman täyteen kehittämiseen (29 art).

Selonteon tavoitetilan kuvauksessa todetaan, että ”lainsäädäntö, rahoitusjärjestelmät sekä koulutusjärjestelmän rakenteet ja toimintatavat on uudistettu edistämään yhteistyötä sekä kansainvälisesti että Suomen sisällä, vastaamaan yhteiskunnan muutoksia ja turvaamaan riittävät voimavarat” ja että ”[I]aadukkaan koulutuksen järjestäminen ja hyvät oppimistulokset varmistetaan koko maassa” (s. 9). Tavoitteet ovat kannatettavia, mutta niiden valossa pidämme huolestuttavana, että koulutukseen on viime vuosina kohdistettu ja kohdistuu jatkuvasti säästötoimia, jotka eivät millään tavoin tue asetettujen tavoitteiden saavuttamista.

Lapsiasiavaltuutettu pitää välttämättömänä edellä mainittujen uudistusten nopeaa käynnistämistä ja koulutukseen kohdistettavan rahoituksen turvaamista pitkäjänteisesti. Lisäksi on huolehdittava myös siitä, että TKI (tutkimus, kehittäminen ja innovaatiotoiminta) -rahoituksesta ohjautuu riittävä osuus lasten ja nuorten koulutuksen ja muun sivistyksen turvaamiseen ja kehittämiseen. Asetetut tavoitteet eivät toteudu itsestään, vaan ne tarvitsevat taakseen vahvaa poliittista tahtoa ja tukea.

Koulutukseen kohdistuvat säästötoimet ovat näkyneet käytännössä muun muassa sekä perusopetuksen että toisen asteen koulutuksen kouluverkon supistumisena ja resurssien vähenemisenä kouluympäristöissä. Perusopetuksen maksuttomuus ei käytännössä ole toteutunut lain edellyttämällä tavalla. Oppimistulokset ovat laskeneet ja oppimiserot ovat olleet suuria jo ennen koronapandemiaa, mutta pandemian aikana kehitys on mennyt entistä huonompaan suuntaan. Kolmiportaisen tuen mallista huolimatta perusopetuksessa ei aina tarvittavaa tukea ole saatavilla. Koulukiusaamiseen on kiinnitetty paljon huomiota ja se onkin vähen-

tynyt, mutta edelleen siihen puutumisessa on ongelmia. Lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelujen saatavuudessa on suuria ongelmia, jotka heijastuvat kouluympäristöön sekä oppimistuloksiin. Kouluympäristökään ei aina pysty tarjoamaan tukea lapselle.¹ Varhaiskasvatuksessa on jatkuvasti pulaa koulutetusta henkilökunnasta monilla alueilla. Erityisen haasteellista on, että nämä ongelmat kohdistuvat usein muutenkin jo heikommassa asemassa oleviin lapsiin, kuten esimerkiksi vammaisiin lapsiin, maahanmuuttajataustaisiin lapsiin tai heikosti toimeentulevien perheiden lapsiin. Suomi on saanut edellä mainituista asioista toistuvastikin huomautuksia YK:n lapsen oikeuksien komitealta ja YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitealta.²

Lapsiasiavaltuutettu on jo useiden vuosien ajan nostanut esiin huolensa koulutuksellisesta eriarvoisuudesta ja oppimistulosten heikentymisestä, mukaan lukien edellä mainitun käytännön elämässä esiin nousseet haasteet.³ Selonteossa on kuvattu tavoitteita ja toimenpiteitä näihin vastaamiseksi. On myönteistä, että siinä on tunnistettu myös maahanmuuttajataustaiset lapset, vammaiset lapset ja saamenkieliset lapset erityisinä ryhminä. Lisäksi selonteossa todetaan, että koulutuspoliittiselle selonteolle laaditaan toimeenpanosuunnitelma ja, että toimeenpanon seurannassa arvioidaan myös riittävät rahoitustarpeet osana julkisen talouden suunnitelman valmistelua (s. 13). Toimenpiteet ovat sinänsä hyviä, mutta selonteossa ne on kirjoitettu tavoitteellisen muotoon ja melko yleiselle tasolle.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että toimenpidesuunnitelmassa toimenpiteet tulee konkretisoida selkeiksi tehtäviksi aikatauluineen, jotka myös vastuutetaan kullekin toimivaltaiselle taholle. Toimenpidesuunnitelman laadinnan yhteydessä on huolehdittava riittävästä resursseista ja siitä, että monialainen toimenpiteiden täytäntöönpano, yli hallinnonrajojen, toteutuu.

Selonteossa todetaan yhtenä toimenpiteenä avoimeen dataan perustuvan tietopohjan ja -järjestelmiä kehittäminen väestönmuutoksesta, palvelutarpeista ja palvelujen tasosta suhteessa valtakunnalliseen laatutasoon niin, että sekä kunnilla että valtiolla on käytössään yhteinen, luotettava ja ajantasainen päätöksenteossa hyödynnettävä tieto (s. 19). Tutkitun tiedon hyödyntämisen vahvistaminen on merkittävä toimenpide, jonka avulla voidaan varmistaa muiden toimenpiteiden laadukas toteuttaminen ja vaikuttavuus.

Selonteossa on nostettu esiin väestömuutoksen vaikutukset koulutuksen järjestämiseen (s. 70-72) ja muun muassa siihen liittyvä kouluverkon tiivistyminen, joka koskee sekä perusopetusta että toisen asteen opetusta. Sillä on merkittäviä vaikutuksia lasten alueelliseen yhden-

vertaisuuteen ja sitä kautta myös laajemmin lasten koulutukselliseen yhdenvertaisuuteen. Kouluverkkoa koskevat päätökset on perustettava laaja-alaiseen ja tutkittuun tietoon perustuvaan arviointiin, sen sijaan, että päätöksiä tehdään vain sen hetkisin taloudellisten perusteiden. Lapsiasiavaltuutettu toteaa tässä yhteydessä käynnistäneensä valmistelut yhteistyössä maa- ja metsätalousministeriön kanssa arviointitutkimuksen tekemisestä maaseudun ja saariston lasten sivistyksellisten ja sosiaalisten oikeuksien toteutumisesta peruskoululakkautuksissa sekä lakkautusten vaikutuksista alueiden elinvoimaan. Tavoitteena on, että selvityksestä saataisiin alustavia tietoja jo vuoden 2021 lopussa.

Lopuksi lapsiasiavaltuutettu muistuttaa lapsivaikutusten arvioinnista ja lasten ja nuorten osallistamisesta koulutuspoliittiseen päätöksentekoon sekä konkreettisten toimenpidesuunnitelmien laadintaan ja niiden seurantaan. Lapsivaikutusten arviointien avulla voidaan varmistaa lasten oikeuksien ja lapsen edun toteutuminen sekä päätöksenteossa että päätösten toimeenpanossa. Kuten selonteossa todetaan (s. 10), varhaiskasvatus- sekä esi- ja perusopetuspalvelujen saavutettavuuden, laadun ja yhdenvertaisuuden varmistaminen asettaa uudenlaisia ongelmia valtionhallinnolle ja kunnille. Hallinto-, rahoitus- ja lainsäädäntöratkaisuja kehitettäessä ja toteutettaessa on tehtävä aina kattava, tutkittuun tietoon perustuva lapsivaikutusten arviointi. Valmisteluun ja päätöksentekoon on aktiivisesti otettava mukaan lapset ja nuoret. Heidän näkemyksilleen ja mielipiteille tulee antaa asianmukainen painoarvo, sillä kyse on heidän elämästään, arjesta ja tulevaisuudesta.

Jyväskylässä 10.5.2021

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies

¹ Esim. vain n. 50 % perusopetuksen 4.-5. luokkalaisista kertoi, että koulussa on ainakin yksi aikuinen, jonka kanssa voi keskustella mieltä painavista asioista. Kouluterveyskysely 2019.

² Mm. YK:n lapsen oikeuksien komitean viimeisimmät päätelmät Suomelle 2011, verkossa <https://um.fi/documents/35732/0/Loppup%C3%A4%C3%A4telm%C3%A4t+Suomen+4.+m%C3%A4%C3%A4r%C3%A4aikaisraportista.pdf/7be0e725-2958-ea7c-bc8f-e52b50042ec4?t=1573810664212>

ja TSS-komitean viimeisimmät päätelmät Suomelle 2021, verkossa <https://um.fi/documents/35732/0/Loppup%C3%A4%C3%A4telm%C3%A4t%2C+2021.pdf/e887f05a-82e6-d826-7064-f0f0f55900ff?t=1620290972931>

³ Mm. Eriarvoistuva koulu - Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2016; Lapsen etua etsimässä - Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2020.